

Kulturdepartementet

Kulturdepartementets priser for barne- og ungdomslitteratur utgitt i 2019

Juryleders tale ved Silje Johannessen til pristildelingen 23. mars 2020

Kjære statsråd og prisvinnere, forfattere, illustratører, bildebokkunstnere, tegneserieskapere, oversettere og alle andre som brenner for barne- og ungdomslitteratur. Å formidle litteratur til barn og unge er en av de viktigste jobbene innenfor litteraturfeltet. I kjernen av det hele ligger den gode leseopplevelsen, for litteratur er kunst og litteratur er estetikk, noe som skal oppleves med sansene. Forskning har lært oss mye om hvor viktig lesing er, både for å bli bedre kjent med oss selv og andre, å utvikle empati og fantasi, og å redusere stress. Ikke minst har nevropsykologisk forskning vist oss hvor viktig lesing er for hjernens utvikling. Disse effektene kommer ofte klartest til uttrykk når litteraturen er på sitt beste, og da er det virkelig kunst. Men for at litteraturen skal kunne formidles og leses må den først skapes. Det er derfor denne prisen deles ut – for å feire litteraturåret 2019 og det beste innenfor de mange ulike kategoriene i barnebokfeltet. Juryen har lest seg gjennom 250 titler fra 2019, og det er et privilegium å få være med på å feire årets produksjon.

Trender i barne- og ungdomslitteraturen 2019

Norsk barne- og ungdomslitteratur er allsidig, aktuell og av god kvalitet. Den speiler samfunnsutviklinga og løfter samtidig fram temaer som er viktige for barn og unge. Årets forfattere viser barne- og ungdomsleserne mye tillit. Det er få bøker som overforklarer og legger ord i munnen på leserne. I 2019 er det to tydelige tendenser som forsterkes fra tidligere år: beskrivelser av livets utfordrende sider – og hovedpersonenes kjønnsfordeling. For – hva med gutta? Hvor blir det av alle gutta?

I ungdomsbøker fra 2019 av norske forfattere er fordelinga dobbelt så mange jenter som gutter. Teller man med barnelitteraturen og oversettelsene jevner det seg litt mer ut.

I den store kategorien som handler om livet er det forsvinnende få gutter. De guttene som *får* slippe til, viser seg gjerne fram i sterke og godt fortalte realistiske fortellinger med høyt kvalitetsnivå. De sliter med livene sine og er påfallende trøblete og sinte, hardtslående og råe, men de er veldig, veldig få. All ære til Arne Svingen som i 2020 har gitt ut sin bok nr. 100, og som bidrar så godt han kan til å utjevne kjønnsbalansen i litteraturen – og som jobber for å løfte fram gutter og lesing. Han skriver for gutta og om gutta, og formidler om og til guttelesere, blant annet med ungdomsboka *Alt jeg skylder deg er juling*.

Det skrives fremdeles mye spenning og grøss for barn, men den tydeligste tematiske trenden i skjønnlitteraturen er fortsatt fortellinger om utfordrende familieforhold, særlig i ungdomslitteraturen. Vi finner mye seriøst alvor om livets kjipe sider og de vanskelige følelsene. Under denne paraplyen ligger det mange underkategorier: vold i familien, omsorgssvikt, overgrep, mobbing, psykisk sykdom, selvmord, identitet, samlivsbrudd, og mye mer. Ikke alt ordner seg til slutt heller. Vi møter likevel mange kompetente barn blant hovedpersonene, og heldigvis kan vi også lese om voksne bi-personer som er tydelige, fornuftige og støttende. På den andre siden mangler vi gode feelgood-bøker. De kjærlighetshistoriene vi *får* lese handler ofte om de vanskelige, usunne forholdene og den trøblete kjærligheten. Men vi trenger også å lese om hverdagslykken og de gode, sunne følelsene. Sex skrives det nesten ikke om i norske ungdomsromaner. Hvorfor ikke? Det er vel lite som tar større plass i hodet på en 17-åring?

Flerkultur er sjelden hovedfokus i plot-konfliktene, men er ofte underliggende, naturlige bakgrunnsfortellinger. Dette alminneliggjør at det flerkulturelle er en naturlig del av barn og ungdoms hverdag. Det kunne likevel godt vært *mer* synlig diversitet i norsk skjønnlitteratur for barn og unge, både blant protagonister og forfattere. At den nye tredje-kulturen som oppstår samtidig er et aktuelt tema, ser vi i noen grad synliggjort gjennom sakprosaen – som i *Third culture kids* (red. Aon Raza Naqvi). Sosiale medier er fremdeles synlig i litteraturen som en viktig del av barn og ungdoms hverdag. I likhet med det flerkulturelle er det imidlertid sjelden hovedfokus for handlingen, med enkelte unntak – som *#kampklar* av Nina Rossing eller gjennom fortellerformatet i *På omveien hjem* av Vilde Kamfjord og Rune Markhus.

Mange unge ønsker å lese fortellinger som gir en flukt fra hverdagslivet, med det pustehullet som fås gjennom humor eller fantastiske historier. For yngre lesere virker det å være mer rom for de humoristiske fortellingene, med flere hederlige unntak fra trenden med mye gravalvor. Årets vinner av **Litteraturprisen, Ingeborg Arvola**, viser kunsten å kombinere alvor og humor i *Buffy By er talentfull*. Forfatteren formidler med humor og varme om det å være

fattig i verdens rikeste land, selv om alvor og sårhet anes like under overflata. Personene er tegnet med vidd, varme og skråblikk i ei bok preget av lek med språk og sjangre. Dette er fornøylig lesning med bred appell, med et budskap om at alle er talentfulle i noe.

I et år med veldig mange gode debutanter å la seg begeistre av er årets vinner av **debutantprisen, Neda Alaei**, en sikker ny forfatterstemme. **Dette er ikke oss** handler om Sanna, som må ta ansvar både for seg selv og faren, både fysisk og psykisk. Hun prøver så godt hun kan å klare alt, og det formidles med en sårhet og nerve som treffer leseren rett i hjertet. Neda Alaei har en troverdig karaktertegnning og et levende språk som er autentisk og aldersrelevant. En velskrevet debut om omsorgssvikt, depresjon, forelskelse, vennskap på prøve, fotografering og musikk.

Vi er stolte av at norske bildebøker holder høy kvalitet år etter år, både litterært og visuelt. De gir oss et rikt utvalg og er varierte både i innhold og uttrykk. I 2018 var skolen hovedarena for handlingen i skjønnlitteraturen. I 2019 ser vi at mange bildebøker tar for seg både gleder og utfordringer ved skolestart, og det å få uttrykke sin egen identitet. Årets vinner av **bildebokprisen, Marianne Gretteberg Engedal**, er enda en av årets sterke debutanter. **Pølsetjuven** er ei helstøpt bildebok om Kjell, som er tyv i en familie av tyver, men som ikke vil tyve lenger. Hvordan er det å være noe en ikke vil være, og gjøre ting en ikke vil gjøre? **Pølsetjuven** er ei original fortelling om en kjent tematikk: å finne seg selv og ta egne valg, selv om det kan være vanskelig. Boka bruker bildebokmediet godt, og har en gjennomført fortellerstil. Bildene bærer mye av handlinga og vekslinga mellom mindre ruter og helsides bilder skaper tempo og dynamikk. Rik fargebruk formidler stemninga effektivt. Tegningene er morsomme og fulle av spennende detaljer, og innbyr til å lese boka mange ganger. **Pølsetjuven** er skakk og morsom, og de ulike karakterene understreker fint hvor ulike vi mennesker er.

Juryen har gledet seg over at årets fagbøker for barn og unge har vist gjennomgående god kvalitet. Dette er en svært positiv utvikling. Det skrives fortsatt mye om natur og klima, men i år ser vi i tillegg en tydelig trend med fagbøker om kropp og helse. Dette speiles blant annet hos vinnerne av **fagbokprisen: Jenteboka: Ellen og Ninas guide til puberteten** av **Nina Brochman, Ellen Støkken Dahl**, med illustrasjoner av **Magnhild Winsnes: Jenteboka** er ei godt gjennomarbeidet fagbok om alt fra mensene, pupper og følelser, til å sette grenser. Den gir informasjon og praktisk kunnskap til både ferske og viderekomne jenter i puberteten. Alt det som ikke (enda) blir tatt opp på skolen, og som mamma og pappa (ofte) unngår å fortelle om, formidles her med kløkt og ærlighet på en naturlig og tilgjengelig måte. De lekne og fargerike illustrasjonene av Magnhild Winsnes er en nødvendig del av formidlingen av innholdet. De tilfører både kunnskap og humor, og bidrar til å tilgjengeliggjøre og ufarliggjøre temaet.

2019 har vært et godt tegneserieår for de yngste leserne. Årets vinner av **tegneserieprisen**, *Bjørnar* av **Malin Falch** og **Regine Tofte Holst** viser en positiv utvikling av den populære *Nordlys*-serien til Malin Falch, og foregår tretti år før hendelsene i *Nordlys*. Stilen til Falch og Holst skiller seg ut blant norske tegneserieskapere i måten de trekker veksler på amerikanske kilder og animasjon. Fortellerhåndverket er solid og viser et godt samarbeid. Teksten overforklarer ikke, og gir rom til at deler av fortellinga kan utspille seg uten ord. *Bjørnar* er en helstøpt tegneserie som tydelig retter seg mot unge lesere. Vi kunne samtidig ønske oss enda flere norske tegneseriebøker for barn i slukealderen, der nettopp tegneserier og gjennomillustrerte fortellinger er veldig populære og viktige for lesemotivasjonen.

Årets vinner av **illustrasjonsprisen**, **Rune Markhus**, har illustrert *På omveien hjem* av debutant **Vilde Kamfjord**. Den handler om Vinde som tar toget aleine for første gang, og blir sittende ved siden av Britt. Historien fortelles gjennom samtalen deres, i form av talebobler på sms-vis. Motivene veksler mellom tog i fugleperspektiv, scener fra kupeen og Vindes historier. Illustrasjonene til Rune Markhus utgjør en organisk del av bokas uttrykk og er en sentral del av historiefortellinga, samtidig som de utdyper handling, stemninger og følelser. Som scenebildet i teatret eller musikksporet i en film skaper de et dialogisk samspill med teksten, og boka *må* leses i sitt fysiske papirformat. Dette er ikke ei tradisjonell illustrert barnebok, men ei bok som utfordrer sjangergrenser.

Majoriteten av skjønnlitterære utgivelser for barn i barneskolealder er illustrerte i større eller mindre grad, men vi ser at de i mange tilfeller framstår som nokså ensartet i illustrasjonsproduktet. Her tenker vi at det kan jobbes enda mer målrettet for å skape et godt kvalitetsmessig bildeprodukt, som også fungerer estetisk i forhold til teksten. Bildestøtten er vesentlig for lesemotivasjon og leserens framdrift i teksten i de mange godt illustrerte lettleste seriene, blant annet fra Samlaget. De er viktige for leselysten og er en type litteratur det er et uuttømmelig behov for. Spesielt lettlestebøker for ungdom trenger vi mer av! Kudos til Samlaget som gir ut den lettleste *Grøss og gru*-serien for ungdom. Men å skrive gode lettlestebøker som treffer målgruppa og faktisk er *lette*, er en utfordrende kunst. Tospråklige bøker er det også et stort behov for, og stor etterspørsel etter, men tilbudet er lite. Samisk barne- og ungdomslitteratur kan være et eksempel til etterfølgelse, der det oftere kommer utgivelser med paralleltekst.

Kirsti Vogt får i år **oversetterprisen** for oversettelsen fra engelsk av **Vundersmed: Morrigans kall** av **Jessica Townsend**. I bok nummer to om Morrigan Kråkh blir leseren igjen kastet inn i en eventyrlig fantasiverden, full av magi og med en nervepirrende kamp mellom det gode og det onde. Kirsti Vogt viser en treffsikkerhet og språklig lekenhet som beholder magien i Townsends fantasyunivers. Oversettelsen ivaretar originalens språklige særpreg, både i miljøskildringer og kostelige karakterbeskrivelser. Vogt har gjort smarte valg i

oversettelsene av de underfundige steds- og karakternavnene i originalen. Meningsbærende norske navn og uttrykk bidrar til å skape språklig konsistens, og samtidig gjøre betydningen og humoren i disse viktige detaljene tilgjengelige for norske lesere.

En utfordring vi kunne kommentert hvert eneste år, og som ble om mulig enda tydeligere i **Bokåret 2019** der Norge til og med var gjesteland under bokmessa i Frankfurt, er det begrensede utvalget språk som oversettes *til* norsk. Det er påfallende at det oversettes svært lite skjønnlitteratur for barn og ungdom fra andre originalspråk enn engelsk. Svensk kommer på en svak andreplass, men utgjør likevel kun en brøkdel i forhold til det engelskspråklige. Selv om det oversettes gode tegneserier og bildebøker fra blant annet dansk og fransk, ønsker juryen seg mange flere bøker fra andre språk. Barn og ungdom fortjener gode bøker som beskriver liv og erfaringer i andre land. Inntrykket den oversatte litteraturen gir lesere, er at de andres liv leves i den engelsktalende, vestlige delen av verden – som er til forveksling lik vår egen og dermed i mindre grad er med på å utvikle vår empati og innsikt i andre mennesker og kulturer.

Det brukes mye konservativt bokmål i oversettelsene, i merkbart større grad enn i skjønnlitteratur skrevet på norsk. Vi ser sjelden bruk av radikalt bokmål og konkrete hokjønnsord med a-ender. Hvorfor? Ofte virker disse tekstene å være langt mer varierte i språkuttrykket på originalspråket. Det er beklagelig at det språklige handlingsrommet i oversatte tekster ser ut til å være mindre enn i originaltitler på norsk. Vårt inntrykk er at tekstene blir svakere, mindre levende og kanskje også mindre relevante når de ikke får rom til å bruke en mer variert og moderne språkform.

Juryen ser også en utfordring med for svak korrekturlesing og redaktørstøtte i barne- og ungdomslitteraturen. Dette er dårlig gjort overfor unge lesere som skal lære seg å bruke språket, og det reduserer mulighetene til å lage best mulig litteratur for både erfarne og lovende forfattere, som ikke får den støtten de trenger.

For å avslutte med et hjertesukk fra juryen, som plutselig ble mer aktuelt enn noen kunne ane da hverdagen slik vi kjenner den plutselig ble snudd på hodet av koronaviruset. Unge i dag lever digitale liv. Likevel er tilbudet norske barn har til gratis tilgang på ebøker, og ikke minst lyd bøker, alt for dårlig. Og det i en tid der digitale muligheter blir både viktigere og vanligere. I tillegg er barnelitteraturen ofte gjennomillustrert, mens illustrerte utgivelser som regel ikke fungerer optimalt i ebokformat. Som barne- og ungdomsbibliotekar er noe av det jeg ønsker meg mest i framtida et bedre utvalg, en enklere tilgang og ikke minst et *gratis* tilbud på digital litteratur for barn og ungdom, som er likt for alle i landet.

Til slutt: Gratulerer til alle prisvinnerne!

Takk til alle forfattere, illustratører, tegneserieskapere og oversettere som har gitt oss mange gode leseropplevelser!

Tusen takk til årets jury, som har bestått av Agnes-Margrethe Bjorvand, Asbjørn Kolberg, Kyrre Goksøyr, Leif Haakon Steine og undertegnede. Takk for all lesinga, masse engasjement, gode diskusjoner og et hyggelig år! Det har vært en glede å jobbe sammen med dere!